

Ministru kabinets

Brīvības bulvāris 36, Rīga, LV-1520, tālr. 67082800, fakss 67280469, e-pasts vk@mk.gov.lv, www.mk.gov.lv

Rīgā

Datums skatāms laika zīmogā Nr. 18/TA-1967/5930
Uz 13.10.2020. Nr. 1-5/175

Latvijas Republikas tiesībsargam

Par deinstitucionalizācijas projekta īstenošanu
un situāciju valsts sociālās aprūpes centros

Ministru kabinets ir izskatījis Latvijas Republikas tiesībsarga (turpmāk – Tiesībsargs) 2020. gada 13. oktobra vēstuli Nr. 1-5/175 par deinstitucionalizācijas projekta īstenošanu un situāciju valsts sociālās aprūpes centros (turpmāk – VSAC) un sniedz viedokli par Tiesībsarga priekšlikumiem.

1. Nodrošināt visā valsts teritorijā plašu sabiedrībā balstītu sociālo pakalpojumu klāstu, tai skaitā atbalsta personas pakalpojumu, paredzot tam valsts budžeta finansējumu

Mērķtiecīga un cilvēku vajadzībām atbilstoša sabiedrībā balstītu sociālo pakalpojumu attīstība ir valsts prioritāte, un visos būtiskākajos valsts attīstības plānošanas dokumentos, t. sk. sociālo pakalpojumu jomas attīstības plānošanas dokumentos¹, ir noteikti pasākumi, lai nodrošinātu cilvēka vajadzībām atbilstošu, sabiedrībā balstītu sociālo pakalpojumu sniegšanu, kas maksimāli sekmētu viņa pašaprūpes iespējas un neatkarīgas dzīves iespējas sabiedrībā.

Latvija, īstenojot deinstitucionalizācijas (turpmāk – DI) procesu, vadās un ņem vērā Eiropas Kopējās vadlīnijās par pāreju no institucionālās uz sabiedrībā balstītu aprūpi, Rokasgrāmatā par Eiropas Savienības fondu izmantošanu, lai īstenotu pāreju no institucionālās uz sabiedrībā balstītu aprūpi², noteikto, kā arī nevalstisko organizāciju, kuras pārstāv cilvēku ar invaliditāti intereses, ieteikumus. Tādēļ 2014.–2020.gada plānošanas periodā prioritārās mērķa grupas personas, kurām tiek nodrošināts atbalsts sociālo pakalpojumu veidā, ir

¹ Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijā līdz 2030. gadam, Latvijas Nacionālajā attīstības plānā 2014.–2020. gadam, darbības programmā "Izaugsme un nodarbinātība", Pamatnostādnēs sociālo pakalpojumu attīstībai 2014.–2020. gadam.

² Pieejamas <http://deinstitutionalisationguide.eu>

ārpusģimenes aprūpē esošie bērni, bērni ar funkcionāliem traucējumiem, kuriem ir noteikta invaliditāte, un pilngadīgas personas ar garīga rakstura traucējumiem. Šādas prioritārās mērķa grupas tika izvēlētas, lai koncentrētu ieguldījumus un panāktu būtiskus uzlabojumus situācijā, kad pakalpojums ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijā ir visbiežāk piešķirtais vai pat vienīgais pieejamais pakalpojums daudzu pašvaldību iedzīvotājiem.

Ir jāatzīst, ka DI pasākumu īstenošana ir aizkavējusies par apmēram diviem gadiem, tāpēc arī būtiski rezultāti vēl nav jūtami, bet tas nenozīmē, ka rezultātu nebūs. Aizkavēšanās galvenais iemesls ir bijusi gan pašvaldību politiķu un citu darbinieku, gan iedzīvotāju negatīvā attieksme pret DI procesu un nevēlēšanās plānot un attīstīt sabiedrībā balstītus sociālos pakalpojumus cilvēkiem ar garīga rakstura traucējumiem. Arī šobrīd, kad pašvaldības uzsāk plānoto sociālo pakalpojumu sniegšanas vietu izveidi, ir gadījumi, kad iedzīvotāji asi iebilst pret šo pakalpojumu izveidi, jo nevēlas personas ar garīga rakstura traucējumiem savas dzīvesvietas tuvumā. Neskatoties uz īstenotajām sabiedrības informēšanas kampaņām un citiem izglītojošiem pasākumiem, sabiedrības attieksmes maiņa notiek ļoti lēni.

DI pasākuma Eiropas Reģionālās attīstības fonda (turpmāk – ERAF) projektos³ līdz 2022. gada beigām personām ar garīga rakstura traucējumiem plānots izveidot 150 sociālo pakalpojumu sniegšanas vietas⁴, kurās būs iespējams saņemt pakalpojumus vairāk nekā diviem tūkstošiem personu ar garīga rakstura traucējumiem. Šobrīd no plānotā ir izveidoti un reģistrēti sociālo pakalpojumu sniedzēju reģistrā: trīs grupu dzīvokļi (Valmierā, Ilūkstē un Jelgavas novadā), pieci dienas aprūpes centri (Jelgavas novadā, Ludzā, Ilūkstē, Rundāles un Ozolnieku novadā) un trīs specializētās darbnīcas (Jelgavas novadā, Ludzā un Ilūkstē). Pakalpojumu pieejamība pieaugs līdz ar jaunās infrastruktūras izveidi, un līdz 2023. gada beigām ir plānots sasniegt arī sākotnēji noteiktos DI Eiropas Sociālā fonda (turpmāk – ESF) projektu rezultātus. Informācija par ERAF projektu progresu (t. i., kartējums par plānotajiem un jau izveidotajiem infrastruktūras objektiem) ir pieejama Labklājības ministrijas tīmekļvietnē <https://www.lm.gov.lv/lv/aktualitates-5> un kampaņas "Cilvēks, nevis diagnoze" tīmekļvietnē <https://cilveksnevisdiagnoze.lv/lasi/>, un tā tiek regulāri aktualizēta.

Savukārt ESF projektos⁵ līdz 2020. gada 30. septembrim sabiedrībā balstītus sociālos pakalpojumus ir saņēmušas 580 personas ar garīga rakstura traucējumiem, tajā skaitā 36, kas ir pārcēlušās no institūcijām uz dzīvi pašvaldībā. No ilgstošas sociālās aprūpes institūcijām uz dzīvi pašvaldībā ik gadu pārceļas vidēji 53 personas ar garīga rakstura traucējumiem, un tikai daļa ir iesaistīta DI projektu aktivitātēs. Ņemot vērā to, ka personām ar garīga rakstura traucējumiem

³ Darbības programmas "Izaugsme un nodarbinātība" 9.3.1.1. pasākuma "Pakalpojumu infrastruktūras attīstība deinstitucionalizācijas plānu īstenošanai" ietvaros īstenotie projekti.

⁴ Ir plānots izveidot 57 dienas aprūpes centrus, 53 grupu mājas (dzīvokļus), 33 specializētās darbnīcas un septiņus atelpas brīža pakalpojumus. Plānoto sociālo pakalpojumu izveides sadalījums pa gadiem: 2019. gadā – viens, 2020. gadā – 45, 2021. gadā – 59, 2022. gadā – 45 sociālo pakalpojumu sniedzēji.

⁵ Darbības programmas "Izaugsme un nodarbinātība" 9.2.2.1. pasākuma "Deinstitucionalizācija" ietvaros īstenotie projekti.

nepieciešamā atbalsta sniegšanai pašvaldībās nav pietiekami pieejama sociālo pakalpojumu infrastruktūra, valsts sociālās aprūpes centros (turpmāk – VSAC) dzīvojošo cilvēku ar garīga rakstura traucējumiem intensīvāka pāriešana uz dzīvi sabiedrībā tiks aktīvāk veicināta līdz ar atbilstošu infrastruktūras objektu (piemēram, grupu māju) izveidi pašvaldībās. Šobrīd, ņemot vērā, ka DI ERAF projektos atbalstītās sociālo pakalpojumu infrastruktūras izveide pakāpeniski kļūst pieejama, tiek veikta arī VSAC darbinieku apmācība, lai klientu sagatavošanas procesu īstenotu mērķtiecīgāk un profesionālāk⁶.

Valsts atbalsts DI procesam, t. sk. sabiedrībā balstītu sociālo pakalpojumu nodrošināšanai, ir paredzēts, ieviešot principu "nauda seko klientam". Minētais princips darbojas jau šobrīd, un pašvaldības, kas nodrošina sabiedrībā balstītus sociālos pakalpojumus bijušajiem VSAC klientiem, var saņemt kompensāciju par šo pakalpojumu izmaksām no valsts budžeta⁷. Pašvaldībā dzīvojošiem cilvēkiem ar garīga rakstura traucējumiem pakalpojumus nodrošina un finansē pašvaldība – šis princips paliek nemainīgs.

Lai arī ESF un ERAF DI projektu īstenošanas rezultātā sabiedrībā balstītu sociālo pakalpojumu pieejamība mērķa grupas personām būtiski uzlabosies, tomēr jau šobrīd ir atzīstams, ka pieprasījums pēc pakalpojumiem un to daudzveidības būs lielāks nekā pieejamais piedāvājums. Tāpēc arī 2021.–2027. gada plānošanas dokumentos ir jau noteikti pasākumi, kas nodrošinās uz individuālām vajadzībām vērstu sociālo pakalpojumu pieejamību un sociālās inovācijas pakalpojumu nodrošināšanu prioritārajām grupām, īpaši cilvēkiem ar invaliditāti, paliatīvās aprūpes pacientiem un senioriem, sekmējot neatkarīgas dzīves iespējas un dzīves kvalitātes saglabāšanu vai uzlabošanu⁸.

Labklājības ministrija 2021.–2027. gada struktūrfondu plānošanas periodā īsteno atbalsta programmas, kurās attīstīt esošos un veidot jaunus sabiedrībā balstītus sociālos pakalpojumus varēs gan pašvaldības, gan NVO. Precīzāku informāciju par abu projektu kopējām izmaksu summām, atbalstāmajām darbībām, projektu iesniegumu atlases un citiem īstenošanas nosacījumiem varēsim sniegt 2021. gada otrajā pusē, kad būs uzsākts darbs pie šo programmu īstenošanas nosacījumu regulējuma (sākotnējā novērtējuma, Ministru kabineta noteikumu, projektu iesniegumu vērtēšanas kritēriju) izstrādes.

Labklājības ministrijas īstenošanā ESF projekta "Sociālo pakalpojumu atbalsta sistēmas pilnveide" ietvaros ir izstrādāts atbalsta personas pakalpojuma apraksts, organizēšanas un finansēšanas kārtība, kā arī veikta pakalpojuma

⁶ Šobrīd ir apmācīti 52 VSAC filiāļu darbinieki – no VSAC "Zemgale" filiālēm "Iecava", "Lielbērze", "Ziedkalne" un "Jelgava", VSAC "Latgale" filiāles "Mēmele", VSAC "Vidzeme" filiāles "Rūja" un "Valka", VSAC "Kurzeme" filiāles "Ilģi". Līdz 2020. gada beigām plānota vēl 55 VSAC darbinieku apmācība. VSAC darbinieku un sociālo mentoru apmācība turpināsies arī 2021. gadā.

⁷ Ministru kabineta 2018. gada 18. decembra noteikumi Nr. 797 "Valsts atbalsta piešķiršanas kārtība pašvaldībām par sociālo pakalpojumu nodrošināšanu personas dzīvesvietā" nosaka, ka pašvaldības var saņemt atbalstu par tām personām, kas pārtraukušas VSAC pakalpojumu saņemšanu.

⁸ Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2021.–2027. gadam, Darbības programma Latvijai 2021.–2027. gadam, Sociālās aizsardzības un darba tirgus politikas pamatnostādnes 2021.–2027. gadam.

apraksta aprobācija atbalsta personas pakalpojuma izmēģinājumuprojekta veidā⁹. Šobrīd atbilstoši izmēģinājumuprojekta rezultātiem norit atbalsta personas pakalpojuma apraksta precizēšana, kas noslēgsies 2021. gada 1. ceturksnī. Vienlaikus atbalsta personas pakalpojums tiek nodrošināts 72 personām ar garīga rakstura traucējumiem projekta ietvaros īstenotajā individuālā budžeta modeļa izmēģinājumuprojektā personām ar garīga rakstura traucējumiem (laikā no 2019. gada 1. novembra līdz 2021. gada 31. janvārim). Lēmums par atbalsta personas pakalpojumu turpmāku nodrošināšanu un finansēšanu, nodrošinot ANO Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām 12. panta saistību īstenošanu, tiks pieņemts pēc Labklājības ministrijas un Tieslietu ministrijas sniegtā priekšlikuma saņemšanas nākamā gada otrajā pusgadā.

Vēršam uzmanību, ka 2014.–2020. gada struktūrfondu plānošanas perioda DI ieviešanas termiņš ir līdz 2023. gada 31. decembrim, savukārt nākamā – 2021.–2027. gada struktūrfondu plānošanas perioda ietvaros atbalsts tālākai sabiedrībā balstītu sociālo pakalpojumu attīstībai varētu būt pieejams jau no 2022. gada otrā pusgada vai 2023. gada sākumā.

2. Līdz 2024. gada 1. janvārim pilnībā pārtraukt jaunu klientu ieviešanu valsts sociālās aprūpes centros, ikvienai personai ar invaliditāti nodrošinot atbilstošu sociālo pakalpojumu piešķiršanu sabiedrībā

Konceptuāli pievienojamies Tiesībsarga paustajam viedoklim par to, ka ikvienai personai ar invaliditāti primāri ir nodrošināms atbilstošs sociālais pakalpojums, un tas ietver arī personas objektīvām vajadzībām atbilstošu sabiedrībā balstītu pakalpojumu pieejamību vistuvāk personas dzīvesvietai. Tomēr vēl ir pārāgrī noteikt konkrētu termiņu jaunu klientu ieviešanas pārtraukšanai valsts sociālās aprūpes centros, jo pirmām kārtām ir jānodrošina pietiekami plašs un daudzveidīgs sociālo pakalpojumu sniedzēju pārklājums visā valsts teritorijā, vienlaikus nodrošinot profesionāla, apmācīta personāla pieejamību, īpaši personām ar ļoti smagiem garīga rakstura un multipliem traucējumiem.

Pielikumā: Ministru kabineta 2020. gada 1. decembra sēdes protokola Nr. 77 52. § izraksts.

Ministru prezidents

(paraksts*)

A. K. Kariņš

* Dokuments ir parakstīts ar drošu elektronisko parakstu

⁹ Izmēģinājumuprojekta laikā tika nodrošināts atbalsta personas pakalpojums 332 pilngadīgām personām ar smagiem vai ļoti smagiem garīga rakstura traucējumiem (I vai II invaliditātes grupu), t. sk. ierobežotu rīcībspēju, sniedzot vispusīgu atbalstu ikdienas lēmumu pieņemšanā šādās jomās – juridiskā palīdzība, atbalsts finanšu jomā, ikdienas dzīves un prasmju apgūšanas un attīstības jomā un veselības aprūpes (līdz ārsta kabineta durvīm) jomā.